

КАБІНЕТ АРХЕОЛОГІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Ірина КОВАЛЬОВА¹, Анастасія СТРУКУЛЕНКО²

¹ *Дніпропетровський національний університет ім. Олесь Гончара,
пр. Гагаріна, 72, 49010, м. Дніпро, Україна*

² *Дніпропетровський коледж ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського
національного університету ім. Олесь Гончара,
вул. О.М. Макарова, 27, 49089, м. Дніпро, Україна, e-mail: anastasia-san1506@yandex.ua*

Початок формування колекцій археологічних артефактів, що є частиною сучасної експозиції та фондів Кабінету археології Дніпропетровського національного університету ім. Олесь Гончара, було покладено у 1972 р., коли Університет призначено виконавцем археологічних досліджень на новобудовах Дніпропетровської обл., що потребувало створення постійнодіючої Археологічної експедиції.

За 42 роки її існування польові дослідження забезпечували регулярне поповнення колекцій, що сприяло формуванню ґрунтовної джерельної бази для системного вивчення давньої історії північностепового Подніпров'я. Колекції Археологічного кабінету ДНУ походять із зональних розкопок в територіальних межах Дніпропетровської обл., завдяки чому відрізняються повнотою інформації про етнокультурні процеси, які відбувалися тут в широких хронологічних рамках від давньокам'яної доби – палеоліту – до XVIII ст.

Найбільші колекції походять з нео-енеолітичних пам'яток – Турова Гора, Госпітальний Холм, Богданівка, Стрільча Скеля; бронзової доби – поселення Богуслав, Павлоградське, Троїцьке, Баба та ін.; серій різнокультурних знахідок з курганных поховань зони будівництва Олександрівської, Магдалинівської, Царичанської, Солоняно-Томаківської, Фрунзенської зрошувальних систем, шахтобудівництва Західного Донбасу.

Концепція побудови експозиції розроблена проф. І. Ковальовою. З дотриманням хронологічного принципу та культурної належності експонати розміщені у 5 розділах: 1 – Кам'яна доба; 2 – Бронзова доба; 3 – Рання залізна доба; 4 – Середньовічна доба; 5 – Козацька доба.

Колекції Кабінету користуються широкою відомістю серед фахівців. Тільки співробітниками й аспірантами ДНУ на їхній основі захищено 3 докторські та 10 кандидатських дисертацій; окремі експонати увійшли до академічних видань як України, так і зарубіжних.

Експозиції Кабінету належить важливе місце у навчальному процесі, а саме забезпеченні наочності лекційних та практичних занять, написанні курсових, бакалаврських та магістерських робіт, підготовці конкурсних робіт, проведенні археологічної практики.

Ключові слова: артефакти, археологічні пам'ятки, культури, Дніпропетровська область, колекції, експозиція.

Початок колекції археологічних артефактів, що є предметом законної гордості ДНУ ім. Олесь Гончара, покладено на початку 70-х років минулого століття, коли постановою Президії АН УРСР від 12 грудня 1971 р. виконавцем археологічних досліджень на новобудовах Дніпропетровської обл. затверджено Дніпропетровський державний університет. Для їхнього здійснення у травні наступного року в системі історичного факультету створено постійнодіючу

археологічну новобудовну експедицію (далі – АНЕ) з ініціативи її незмінного керівника – доц. (згодом проф.) Ірини Федорівни Ковальової.

За період діяльності експедиції здійснено більше 100 розвідувальних обстежень площ майбутнього зрошування, досліджено 1250 курганів, у яких містилося 6043 поховань, котрі репрезентують майже всі етапи в історії населення регіону від доби давнього металу (енеоліту) до середньовіччя; а також низку поселень нео-енеоліту та доби бронзи, що дало можливість наблизитися до вирішення дискусійних питань з етногенезу і хронології, соціальної й духовної культури давнього населення України. Широкомасштабні роботи експедиції сприяли формуванню у ДДУ під керівництвом проф. І. Ковальової наукової школи з археології України.

Польові дослідження АНЕ (з 1992 р. – науково-дослідної лабораторії археології Придніпров'я ДНУ) забезпечували систематичне поповнення колекцій, що сприяло формуванню джерельної бази для системного вивчення давньої історії північностепового Подніпров'я – одного з важливих історично-культурних регіонів України. Саме в цьому полягає головна відмінність формування колекцій Кабінету археології ДНУ від музейних зібрань інших класичних університетів України – Київського, Львівського, Одеського, Харківського, – заснування яких відноситься до початку ХІХ ст., а джерела поповнення колекцій різноманітні за походженням.

Кабінет археології заснований 1975 р. із введенням до експлуатації університетського корпусу № 1 по пр. Гагаріна, 72. Концепція побудови експозиції, структура навчальної, наукової та просвітницької роботи майбутнього музею розроблені проф. І. Ковальовою за участю проф. М. Ковальського. В її втіленні у життя і художньому оформленні Кабінету виняткова роль належить тоді ще студентам історичного факультету, лаборантам-сумісникам АНЕ: С. Волкобою, В. Ліхачову, З. Мариній, В. Попцову, В. Ромашку, Г. Хлопкіну, В. Шалобудову, Г. Шахрову. Із часом до роботи в Кабінеті приєдналися нові співробітники: А. Андросов, В. Костенко, І. Морковіна, С. Мухопад, Д. Тесленко. Створені їхніми руками барвисті стенди й донині прикрашають стіни Кабінету, а вдячна пам'ять відвідувачів музею зберігає їхні імена. Коли із накопиченням колекцій гостро постало питання щодо підсобних приміщень, завдяки постійній увазі до потреб Кабінету ректора ДДУ акад. В. Моссаковського, ухвалено рішення про створення фондосховища і камеральної лабораторії.

Сьогодні Кабінет археології ДНУ представляє собою просторе світле приміщення, розташоване у головному університетському корпусі. Вітрини з підсвічуванням забезпечують хороший огляд експонатів, розміщених за культурно-хронологічним принципом у 5 розділах, опис котрих наводиться нижче.

Розділ, присвячений найбільш протяжній в історії людства добі каменю, об'єднує в собі знахідки, що походять з пам'яток доби палеоліту, мезоліту та неоліту Дніпропетровської області (вітрина 1). Експозицію відкриває колекція знарядь праці з пізньопалеолітичної стоянки Дубова Балка поблизу с. Терни Магдалинівського р-ну, представлених масивними скребками на відщеплах, різцями, комбінованими знаряддями. На їхнє місцеве походження вказує велика кількість відходів виробництва і присутність численних желваків кременя на різних стадіях обробки. На підставі зібраної колекції визначена належність стоянки до пам'яток середньої пори пізнього палеоліту Лівобережжя Дніпра (23–18 тис. до н. е.), які об'єднуються з пам'ятками східних районів України костенківською традицією [Давня історія, 1997, с. 59, 87].

Доба середнього кам'яного віку, мезоліту, характеризується різким і повсюдним потеплінням, що викликало глобальні зміни кліматичних і природних умов. Зміни в житті та культурі стародавнього населення краю знайшли відображення у переході до виготовлення композитних знарядь, що оснащуються мікролітами – вкладишами стандартизованих форм. Зміни фауни диктували необхідність вироблення нових прийомів полювання, що стимулювало появу лука і стріл. Вперше у матеріалах представлені знаряддя рибальства [Давня історія, 1997, с. 138–140].

У вітрині 1 демонструється комплекс крем'яних знарядь з сезонної стоянки Хашове-1, відкритої біля однойменного села Новомосковського р-ну. В культурному шарі зафіксовані вогнищна яма, скупчення каменів зі слідами перебування у вогні, кістки тварин. Переважають пластинчасті заготівлі та мікрознаряддя з них, що характерно також для мезолітичних пам'яток нижнього Присамар'я, таких як відоме поселення Ігрень 8 [Телегін, 1982].

Найбільш повно й всебічно представлені в експозиції пам'ятки наступного за мезолітом періоду – неоліту (6–4 тис. до н. е.). Серед матеріалів пам'яток Приорілля виділяються повнотою і різноманітністю колекції поселення Турова гора біля с. Турове Царичанського р-ну [Ковалева, Морковина, 1989]. Кераміка й знаряддя праці з кременю та кістки підтверджують перебування тут населення кількох неолітичних культур: сурської, київської, дніпро-донецької, ямково-гребінцевої кераміки. Численні знахідки кісток тварин та іхтіофауни свідчать про мисливсько-рибальський промисел, а знахідка двох мотик з оленього рогу, що мають аналогії в матеріалах ранньоземлеробських культур, опосередковано підтверджує можливість появи зачатків землеробства.

Винятковий інтерес представляють матеріали дослідженого експедицією ДНУ могильника траншейного типу Госпітальний Холм у с. Залінійне Харківської обл. Поховання (130) здійснені шляхом трупопокладення на спині, зі слідами фарбування вохрою. Знахідки кераміки дозволяють віднести могильник до населення культури гребінцево-накольчатої кераміки різних етапів її розвитку [Ковалева, 1984]. У фондовому збереженні знаходяться також матеріали неолітичних поселень та зруйнованих могильників з островів Довбнів і Дубина Козачого лиману у с. Гупалівка Магдалинівського р-ну [Ковалева, Колосов, 1971].

Неоліт Присамар'я представлений колекцією знахідок з поселень Ігреньського півострова. Різноманітність кераміки відображає культурне різноманіття неолітичного населення Надпоріжжя і дозволяє простежити міжкультурні контакти (вітрина 2). Неолітичні пам'ятки верхнього Присамар'я представлені поселеннями поблизу сс. Богданівка і Троїцьке Павлоградського р-ну. Експоновані матеріали свідчать про складні етнокультурні процеси, що відбувалися в кінці V–на початку IV тис. до н. е. у прикордонних зі Степом районах дніпровського Лівобережжя, в яких були задіяні як носії місцевих (пізньої сурської та надпорізької дніпро-донецької) археологічних культур, так і племена азово-дніпровської культури, що проникали зі сходу [Морковина, 1978].

Роботами АНЕ 1989 р. істотно доповнено й уточнено спостереження попередніх досліджень багат шарового острівного поселення Стрільча Скеля. Вперше відкрито наземне житло з вогнищами та ямами-сховищами, в одній з яких виявлений “скарб” крем'яних знарядь (вітрина 2). Стратиграфічними спостереженнями обґрунтована послідовність залягання культурних шарів ранньої сурської, надпорізької дніпро-донецької, пізньої сурської, “селянської”, середньостогівської, катакомбної археологічних культур (далі – АК) [Морковина, Андросов, 2009].

Застосування першого з освоєних людиною металів (міді), що дало назву новому періоду, на території Дніпропетровської області засвідчено низкою пам'яток кінця V – IV тис. до н. е. Вперше було виокремлено пам'ятки постмаріупольської (квітянської, за Ю. Рассмакінім) культури, яка датована другою половиною IV тис. до н. е. [Ковалева, 1980]. З нею пов'язаний початок курганного будівництва у регіоні, що зберегло елементи поховального обряду попереднього неолітичного часу. До новацій відноситься зведення навколо насипів кільцевих кам'яних огорож – кромлехів, – надання насипу умовно-антропоморфної форми, розміщення на денній поверхні жертвних вогнищ.

Свідченням знайомства населення постмаріупольської АК з металообробкою стало відкриття унікальних поховань стародавніх металургів у с. Верхня Маївка Дніпропетровського р-ну та сел. Самарівка в околицях Дніпропетровська. Похованих супроводжував виробничий інвентар: глиняні форми для відливання мідних сокир, тигель, товкачі, ковадла, абразиви (вітрина 3). За результатами металографічного вивчення припускається трансільванське (Угорщина) надходження сировини, хоча не можна виключити і донецьке походження мідної

руди. Вироби з міді – пронизки, ремінні обойми, рідше – шила і ножі, – знайдені в 46 % поховань постмаріупольської АК, що виділяє її серед інших енеолітичних культур України. До престижних предметів належать набірні пояси з кістяних фігурних пронизок. Культурна роль у поховальному обряді належала виробам з каоліну та вохри серцеподібної та циліндричної форм, що заміщали собою посуд (вітрина 3). Взаємодія постмаріупольського і трипільського населення знаходить підтвердження у знахідках антропоморфної пластики – “серезлієвського” типу (поховання № 26 кургану 6 у с. Зелений Гай Криворізького р-ну) [Ковалева, 2003].

Свідченням контактів, у яких задіяне населення Азово-Причорноморських степів, пізньомайкопської культури Кавказу і пізнього Трипілля, є вперше виділені під час розкопок курганів Присамар’я пам’ятки животилівського культурного типу [Ковалева, 1991]. Їх характеризують зміни у поховальному обряді: зафіксовані перші могили із підбоям під однією зі стін. Особливий інтерес представляє рідкісна за повнотою і збереженням експонована колекція кераміки. Знаряддя в животилівських похованнях відсутні, за винятком абразивів. Прикраси представлені кістяними підвісками, бронзовими посоховидними шпильками, кам’яним намистом. Рідкісними знахідками є гудзиковидна печатка і виточена з мармуру куля із зображенням розпростертих крил, що мають аналогії у давньосхідних культурах (вітрина 2).

Початок 3 тис. до н. е. відповідає переходу до ранньої бронзової доби, що супроводжувався складанням низки нових культур, які об’єднують на основі спільності обряду поховання у ґрунтових могилах скорчених, забарвлених вохрою тіл, у ямну культурно-історичну спільноту. В експозиції Кабінету археології широко представлені матеріали розкопок курганів ямної АК (вітрини 4, 5). Найбільш ранні з них (сс. В. Маївка, Соколове) зберігають у поховальному обряді та матеріальному комплексі низку рис, властивих попередній добі, і розглядають як першу міграційну хвилю з Волго-Донського межиріччя (репінська АК) [Марина, 1992]. Надалі спостерігається ускладнення поховального обряду, зокрема збільшення витрат суспільної праці на улаштування могили і курганного насипу, що відображає соціальну стратифікацію ямного суспільства [Марина, 1981]. Серед експонатів присутні інсигнії влади вождів – булави і сокири. Знахідки в могилах возів та їхніх деталей поблизу сс. Соколове, Олександрівка (Учгосп “Самарський”) Новомосковського р-ну та ін. свідчать не тільки про появу колісного транспорту, а й про елітарність похованих. Знаряддя та зброя представлені наконечниками списів, дротиків, стріл із кременю. Отримують розповсюдження ножі, шила та прикраси з бронзи. Гостро- і круглодонна кераміка орнаментована відтисками шнура і гребінчастого штампю; численні та різноманітні прикраси з кістки – молоточкоподібні і “рогаті” шпильки, пронизки, підвіски з зубів і щелеп псових, що пов’язані з культом і мають апотропеїчне призначення. З культом також пов’язана знахідка кам’яного вівтаря, фарбування черепів і сліди часткових посмертних масок [Тесленко, 1999].

У першій чверті 2 тис. до н. е. в регіоні спостерігається зміна поховального обряду ямної АК похованнями у підземних камерах – катакомбах, – що поєднувалися з поверхнею за допомогою вхідної шахти [Фещенко, 1993]. Кардинальна зміна обряду передбачає зміни в етнічному складі населення, що залишається гостро дискусійним питанням з кінця XIX ст. [Давня історія..., 1997, с. 386].

В експозиції представлені керамічні посудини з дивовижними за художньою досконалістю та семантичною складністю орнаментами, знаряддя праці та зброя: кам’яні та бронзові сокири, списи, ножі, стрекала-стилети, пращові камені, крем’яні наконечники дротиків і стріл, товкачі та абразиви (вітрини 6, 7). З виділенням родоплемінної верхівки пов’язані знахідки кам’яних булав, які виконували роль скіпетрів, рукояті яких прикрашали бронзові обойми. З похованнями жерців пов’язані знахідки вівтарів і посудин з тальково-кальцитової маси ритуального призначення. Отримують розповсюдження лицьові маски і своєрідні втулки для “запечаткування” природних отворів тіла, виготовлені з суміші деревної смоли, крейди і вохри (вітрина 7). У низці випадків відзначена часткова муміфікація. Про складність світогляду носіїв катакомбної АК свідчать знаки, нанесені вохрою на дні камер, в

яких бачать зачатки писемності – піктограми, а також символи у вигляді відбитків стоп, які пов'язують з культом божества загробного світу, що має аналогії у ведичній релігії [Ковалева, 1983; 1989].

Катакомбну культуру змінює культура багатоваликової кераміки (бабинського культурного кола, за Р. Литвиненком [Литвиненко, 2009]), яку характеризують поховання у ґрунтових могилах з використанням дерева, положення на спині із зігнутими в колінах ногами. Колекція знахідок відрізняється різноманітністю і повнотою (вітрина 8). Кераміка представлена горщиками і корчагами, орнаментованими наліпними валиками; ряд посудин ритуального призначення має зображення-символи. Знаряддя праці та зброя з каменю і бронзи представлені сокирами, ножами, булавами, стрілами, пращовим камінням. У насипу в околицях с. Олександрівка Дніпропетровського р-ну виявлений скарб із парних бронзових сокир і браслетів. Частою знахідкою є кістяні “пряжки” круглої та овальної в плані форми.

За традиційними уявленнями, появу на території України зрубної АК розглядали як міграцію населення Волго-Донського межиріччя. Експедицією ДНУ на Лівобережжі Дніпра вперше досліджено кургани з похованнями, які поєднували в собі риси бабинської та ранньої зрубної культур, що дозволило обґрунтувати виділення пам'яток маївського (за місцем відкриття у с. Верхня Маївка) типу або бережнівсько-маївської культури [Ковальова, Волкобой, 1976]. Тим самим встановлено самостійність формування зрубної АК України як “своєрідної культури у західному ареалі «зрубного світу»” [Отрощенко, 2009].

В експозиції представлена колекція знахідок, які супроводжували поховання у дерев'яних зрубках. На перекриттях могил та їхніх жертovníках містилися горщики з напутньою їжею та жертвопринесення домашніх тварин. Для здійснення тризни поруч з могилою споруджувалася спеціальна площадка з очеретяним покриттям. Поховання проводилося шляхом трупопокладення на лівому (78 %) боці в позі адорації, але відома й кремація [Волкобой, 1980]. Похованих супроводжували бронзові ножі, шила і голки, набори альчиків, що застосовувалися в гаданнях та іграх; звичайний набір посуду складався з горщика, гострореберної миски, площки (вітрина 9). Численні знахідки кубків з пишним геометричним орнаментом штампом. Дерев'яний посуд представлений чашами й блюдами з бронзовими накладками (вітрина 10). Кремінь представлений виключно стрілами [Волкобой, 1980а].

Ранньозрубне суспільство, за матеріалами Орільсько-Самарського межиріччя, являло собою потестарну стратифіковану організацію, однак з менш чітко вираженим кастовим поділом, ніж це мало місце у східних регіонах, зокрема відсутністю чисто “військових” і “ремісничих” поховань. Поховальний обряд свідчить про розвинену систему релігійних уявлень, що знаходять паралелі у ранній ведичній релігії. Зокрема, з уявленнями про напій безсмертя пов'язаний культ чаші. Орнаменти так зв. “календарних” посудин відкривають можливості вивчення числових, піктографічних і астрономічних символів [Ковалева, 1981].

Перехід до розвиненої фази пізньої бронзової доби регіону відзначено зникненням поховань у зрубках бережнівсько-маївської АК, на зміну яким приходять численні пізньозрубні поховання у ґрунтових могилах, впускених до насипу давніх курганів.

Населення заключного етапу пізньої бронзової доби Лівобережжя представлене богуславсько-білозерською культурою [Ромашко, 2013]. У керамічних матеріалах поселень Богуслав, Павлоград та ін. (вітрина 10) на ранньому – XII–XI ст. до н. е. – етапі спостерігаються риси зрощення ознак зрубної, ранньої білозерської та пізньої сабатинівської АК, на заключному – ранньочорноліської, пізньої білозерської та бондарихінської. Метал представлений кинджалом та уламками серпів, шпильками з кільцеподібними й петельчастими головками, стрілами; кістка – псаліями та наносником [Ромашко, 2013, с. 83–122]. Бондарихінську культуру представляє посуд з розкопок могильника в ур. Госпітальний Холм. Білозерські та чорноліські культурні комплекси представлені чорнолощеними корчагами, знаряддями й прикрасами з бронзи (вітрина 11).

Знаковою для визначення початку залізної доби (X–IX ст. до н. е.) у досліджуваному регіоні є культура історичних кіммерійців, першого з давніх насельників краю, відомого під

власним ім'ям. В експозиції представлені чорнолощені корчаги із заглибленим орнаментом, заповненим білою пастою, з наліпами та ручками. Із чоловічих поховань походять бронзові 8-видні бляхи, вістря стріл, бруски; жіночі поховання супроводжувалися металевими голками й шилами, пряслами, підвісками (вітрина 11). Досліджено кіммерійський курган із шатровидною спорудою з колод над могилою, пограбованою в давнині [Ковалева, Волкобой, Костенко, Шалобудов, 1978, с. 4–32].

До VII ст. до н. е. відносять появу у степах Північного Причорномор'я іраномовних скіфів, з пануванням яких пов'язане виникнення першого державного утворення на території України – Скіфії. Територія Дніпропетровської обл. була її важливою складовою, судячи зі згуртування у південних районах некрополів із всесвітньо відомими похованнями скіфських царів, імена яких дійшли до нас в античній письмовій традиції.

Експозиція (вітрини 12, 13) має на меті показати матеріальну та духовну культуру скіфів від часу їхньої появи в регіоні аж до III ст. до н. е. Знахідки з військових поховань включають мечі-акінаки, вістря списів і стріл. У колекції три повних захисних пластинчастих обладунки, предмети кінської упряжі, бронзовий котел.

Унікальним є військове поховання в кургані у с. Олександрівка Новомосковського р-ну, здійснене у дубовій колоді, у супроводі обладунку, що складався з панцира, штанів і шолома. З поховання походять меч-акінак у золотих, прикрашених емалевими вставками, зерню і сканню піхвах, на лопаті котрих знаходиться високохудожнє зображення лежачого вепра; залізні списи, сагайдак зі стрілами. У схованці на дні могили були знайдені масивна золота ворворка, бляха у вигляді скарабея, дерев'яна чаша з золотими S-видними накладками (сучасне місце зберігання – Музей історичних коштовностей України, м. Київ) [Ковалева, Мухопад, 1982].

Скіфські некрополі Дніпровського Надпоріжжя та півдня області представлені знахідками переважно IV–поч. III ст. до н. е. – наступальним і захисним озброєнням, знаряддями праці, місцевою та імпортною керамікою, ножами, різноманітними прикрасами з металу, раковин, скла та напівдорогоцінного каміння, туалетними наборами, дитячими іграшками. До предметів культури і свідчень соціального виокремлення похованих належать бронзові навершя з аристократичного поховання кургану “Розкопана могила” поблизу с. Кам'янка Апостолівського р-ну [Андросов, Мухопад, 1987].

Наступний хронологічний період в історії регіону, що охоплює II ст. до н. е. – III ст. н. е., пов'язаний із сарматськими племенами, які перебували на етапі військової демократії. Появу професійної важкоозброєної кінноти зафіксовано відкриттям поховання катафрактарія в кургані біля с. Булахівка Павлоградського р-ну. Воїна супроводжував залізний броньований обладунок, прикрашений золотом, набір з 5 срібних золочених фаларів, що прикрашали кінську зброю, три масивні литі срібні чаші, бронзовий котел [Костенко, 1978]. У ході робіт АНЕ були відкриті й досліджені сарматські некрополі в околицях м. Підгородне, с. Дмухайлівка у Приоріллі, а також у середньому Присамар'ї, що дозволило по-новому уявити процес зміни населення та роль сарматського компонента в культурах пізньоримського часу раннього середньовіччя регіону та України в цілому. В експозиції представлені гончарні посудини, вироби зі скла, предмети туалету та косметики, різноманітні прикраси, знайдені в жіночих похованнях. У чоловічих похованнях присутні мечі, залізні черешкові наконечники стріл, списів, деталі та прикраси кінської зброї. До проявів культури відносяться глиняні курильниці та рідкісна фібула із зображенням вершника перед божеством (вітрини 14, 15). Окремою колекцією представлені сарматські поховання Усть-Кам'янського курганного могильника, датовані кінцем II–III ст. н. е. [Костенко, 1989].

На території Дніпропетровської області сарматську АК змінюють пам'ятки черняхівської культури, що датуються пізньоримським часом (IV – початок V ст.). Їх представляють матеріали поселення Богородичне-І у сел. Шевченка м. Дніпропетровська (вітрина 16). В оселях-землянках знайдені численні предмети побуту: посуд ручного та гончарного виготовлення, ручні жорна, залізні сільськогосподарські знаряддя, інструмент, прясла, рибальські снасті. Прикраси представлені бронзовими та залізними застібками-фібулами,

фрагментами браслетів. Головним об'єктом дослідження була перша в регіоні залізоробна майстерня, що налічувала 6 горнів і кузню, а також запаси руди й палива. З ювелірним виробництвом пов'язана знахідка глиняної ллячки малого об'єму [Ковальова, 2009].

Наступний період в історії краю охоплює V–XIV ст. і представлений різноманітними у культурному відношенні похованнями угро- та тюркомовних кочівників, поява котрих свідчить про етнокультурні та політичні зміни, що відбувались у Євразійському Степу. У V ст. із вторгненням гунів почалося так зване "Велике переселення народів". Гунські поховання досліджені поблизу сс. Новопідкріяж Царичанського та Капулівка Нікопольського р-нів. З них походять залишки лука з кістяними накладками, пряжки і наконечники ременів; рідкісною знахідкою є бронзова, обтягнута золотою фольгою фібула. До культових предметів належить бронзова статуетка оголеного чоловіка, що слугувала наверхшам. Посуд представлений бронзовим казанком (вітрина 17).

Менш відомі на території області пам'ятки аварів VIII ст. Поодинокі курганні поховання відкрито неподалік від с. Гряковате Синельниківського р-ну, одне з яких супроводжувалося кістяними накладками лука, вістрями стріл та рештками сагайдаку. Знахідка масивних золотих кільцевидних серг засвідчує належність похованого до військової верхівки.

Наступне місце в експозиції, присвячене середньовічним кочівникам, належить хазарам (салтово-маяцькій культурі), присутність котрих у Дніпро-Донецькому межиріччі має письмові підтвердження. З хазарської експансією кінця VII ст. пов'язаний ґрунтовий могильник у с. Спаське Новомосковського р-ну, з якого походять чорнолощений глечик і намиста. Хазарське поховання, здійснене у дубовій колоді у супроводі решток коня, стремен, залізного ножа та кресала, відкрито також у с. Мар'їна Роща Петропавлівського р-ну.

Судячи з наявності залізних та мідних шлаків, на поселенні в ур. Маслачки поблизу м. Павлограда знаходився значний металургійний центр. Серед знахідок зустрічаються численні фрагменти металевого та керамічного посуду, ножі, вістря стріл, кінська упряж, різноманітні прикраси поясів, фрагменти дзеркал, глиняні та свинцеві прясла. Рідкісною є знахідка бронзового наверхша бунчука, яке вперше зустрінуто у матеріалах салтово-маяцької культури (вітрина 17).

З IX ст. разом з хазарами мешкали малярські (угорські) племена. Їхні пам'ятки відомі у низці пунктів Дніпропетровської обл. [Иванов, 1999, с. 99–100]. Пам'ятки IX–X ст., залишені кочівниками-печенігами, зосереджені переважно в Орільсько-Самарському межиріччі (сс. Губиниха, Спаське Новомосковського р-ну, Ковпаківка, Котовка, Чернеччина Магдалинівського р-ну та ін.). Їхньою характерною рисою є спільне поховання вершника з конем або його символами – відокремленими від тулуба головою та кінцівками. Інвентар чоловічих поховань включає луки, вістря стріл і списів, рідше – шаблі та сокири. Широко представлені предмети кінської упряжі. До рідкісних знахідок відносять кольчугу та фрагменти шолома з військового поховання у кургані в околицях с. Поливанівка Магдалинівського р-ну. У жіночих похованнях присутні ножиці, ножі, горщики, прикраси, іноді – зброя. Різноманітні залишки костюма: тканини, взуття, прикрашене фігурними бляхами з посрібленої бронзи, головні убори. В експозиції демонструється комплекс із поховання дівчинки, для котрої було споруджено окремий насип: срібна серга, бубонці, намисто двох видів, ножиці й прясло (вітрина 18).

З приходом в XI ст. з Волго-Донських степів половців-кипчаків територія сучасної Дніпропетровської обл. увійшла до племінного об'єднання Дешт-і-Кипчак. Пам'ятки цього періоду представлені похованнями, серед котрих виокремлюється захоронення у дерев'яній ґратчастій труні, що слугувала кузовом поховального візка або імітувала його [Шалобудов, Яремака, 1985]. Обов'язковою рисою поховального обряду було вміщення у могилу остова або решток коня у супроводі вудил, сідла та стремен. До інвентарю чоловічих поховань входять лук, стріли у сагайдаках, дротики, булави, кістені, бойові ножі. Поодинокими знахідками є високо ціновані шаблі. Свідченням елітарності похованих є срібні поясні набори та виті гривни, що знаходять у могилах в розпрямленому вигляді, вкладеними в руку (сс. Суха Калина

Синельниківського р-ну, Миколаївка Дніпропетровського р-ну) [Шалобудов, 1990]. Свідченням не лише військового протистояння, про яке йдеться у літописах, а й мирної взаємодії із слов'янським населенням Київської Русі слугує присутність у досліджених похованнях глиняного слов'янського посуду київського виготовлення, традиційних слов'янських сюжетів у різьбленні, слов'янських прикрас у ряді жіночих поховань.

У XIII ст. внаслідок монгольської навали в культурі половців відбулися суттєві зміни, що знайшло вираження у виділенні т. зв. золотоординського періоду, до котрого належить неординарне воїнське поховання, досліджене у с. Новопідкряз Царичанського р-ну [Шалобудов, 1980]. Померлого супроводжували: шабля у піхвах, оздоблених сріблом, срібний із позолотою поясний набір китайського виробництва, срібні лицьова маска, шолом-мисюрка, чаша та золота серга. Халат із сирійської парчі був надітий поверх сорочки червоного шовку, шкіряні штани заправлені в м'які короткі чоботи (вітрина 17). У жіночих похованнях цього часу зустрічаються знахідки бронзових дзеркал з петлею для носіння на поясі, елементи туалетного набору – коповушки, пінцети. Костюм представлений фрагментами тканин і шкіри, залишками головного убору – очелля – з парчевої тканини, на яку нашивалися золочені мідні пластини; посуд – золотоординськими червоноглиняними глечиками. До предметів культу, знайдених у могилах, належать людські фігурки-онґони, бронзові циліндри із текстами молитов, підвіски з лазуриту, що слугували символом родючості (вітрина 17).

Пам'ятки другої половини I тис. у порожистій частині Дніпра, котра знаходиться у межах області, представлено ранньослов'янськими поселеннями. Важливу роль у цьому відіграло вигідне географічне положення Надпоріжжя на перетині торговельних шляхів. Експонуються знахідки, що походять з поселень: мис Підкова, Стара Ігрень, сс. Хащове, Олександрівка Новомосковського р-ну. У складі колекції є ліпний і гончарний посуд, вироби з кістки, металу, скла. Залишається дискусійним питання щодо часу виникнення та плеємної приналежності ремісничо-торговельного центру, що знаходився в гирлі р. Самари. У XIV ст. після перемоги Великого князівства Литовського в битві на Синіх Водах кордон з Золотою Ордою на лівобережжі Дніпра встановлено по р. Самарі. Поселення на Ігренському п-ві через стратегічне положення набуло характеру військового містечка зі змішаним в етнічному відношенні населенням, що здійснювало сторожову службу і переправу через Дніпро. Підтвердженням тому є численні знахідки золотоординських монет карбування 1360–1380 рр. разом зі скляними браслетами київського виготовлення (вітрина 16).

Судячи зі знахідок, серед яких золотоординські монети і мідний пул XV ст. тверського карбування, вище за течією р. Самари також знаходилось поселення (сел. Шевченко м. Дніпропетровська), відоме за письмовими джерелами XVI ст. як “містечко старовинне козацьке Самарь з перевозом”. Експедицією ДНУ досліджено культурні шари XV–XVII ст. з житловими та господарськими будівлями і численними знахідками монет часу правління московських царів Івана Грозного і його сина Федора (1533–1598) [Шалобудов, 2013].

Найповніше в експозиції представлені матеріали розкопок 2003–2013 рр. Богородицької фортеці XVII–XVIII ст., яка збудована поряд із козацькою Самар'ю. Стан збереженості території фортеці дає уявлення про її функціонування на різних етапах історії [Ковальова, 2008]. Сьогодні у Кабінеті археології демонструється колекція з 873 предметів. У їхньому числі вогнепальна й холодна зброя, військово спорядження, нумізматичні колекції XVII–XVIII ст., персні-печатки, товарні пломби, аптекарські ваги й гирьки до них, різноманітні курильні трубки, унікальні за повнотою набори кахлів, керамічного і скляного посуду, деталі чоловічого і жіночого костюмів та прикраси (вітрина 19). До предметів культу належать натільні хрести, ікони-складні, деталі кадила [Ковальова, Шалобудов, Харитонова, 2013].

Завершуючи огляд, не можна не сказати про роль Кабінету археології у навчальному процесі. На його базі проводять лекційні та практичні заняття з курсів археологічної спеціалізації кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства ДНУ, виконують курсові, конкурсні, дипломні та магістерські роботи. Археологічні колекції Кабінету археології широко відомі серед фахівців, слугують джерельною базою наукових досліджень. Тільки

співробітниками й аспірантами ДНУ захищено 3 докторських та 10 кандидатських дисертацій із використанням колекцій Кабінету археології. Деякі з експонованих матеріалів увійшли до академічних видань як України, так і зарубіжних.

Важлива роль належить Кабінету археології у популяризації знань, патріотичному вихованні студентства та школярів, профорієнтації випускників. Експурсійна та виставкова діяльність співробітників Кабінету археології ДНУ відома у обласному центрі і сільських районах.

ЛІТЕРАТУРА

Андросов А.В., Мухопад С.Е. (1987). Скифский аристократический курган “Каменская Близница // Памятники бронзового и раннего железного веков Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 54–74.

Волкобой С.С. (1980). Раннесрубные могильники Днепровского Левобережья // Тез. докл. XVIII конф. Института археологии АН УССР “Археологические исследования на Украине в 1978–1979 гг.” – Днепропетровск. – С. 53–54.

Волкобой С.С. (1980а). Срубные погребения с кубками в Днепровском Левобережье // Курганы Степного Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 69–75.

Давня історія України (1997). Т. 1: Первісне суспільство. – К.: Наук. думка. – 559 с.

Иванов В.А. (1999). Древние угро-мадьяры в Восточной Европе. – Уфа. – 123 с.

Ковалева И.Ф., Волкобой С.С., Костенко В.И., Шалобудов В.Н. Археологические исследования в зоне строительства оросительной системы учхоза “Самарский” (Днепропетровского сельскохозяйственного института) (1978). // Курганные древности Степного Поднепровья III–I тыс. до н. э. – Днепропетровск. – С. 4–32.

Ковалева И.Ф. (1980). К вопросу о культурной принадлежности “вытянутых” подкурганых энеолитических погребениях // Курганы степного Поднепровья. – Днепропетровск: ДГУ. – С. 50–55.

Ковалева И.Ф. (1981). Север Степного Поднепровья в среднем бронзовом веке (по данным погребального обряда). – Днепропетровск. – 80 с.

Ковалева И.Ф. (1983). Погребальный обряд и идеология ранних скотоводов (по материалам культур бронзового века Левобережной Украины). – Днепропетровск. – 108 с.

Ковалева И.Ф. (1984). Неоэнеолитический могильник “Госпитальный холм” (Предварительное сообщение) // Проблемы археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 25–43.

Ковалева И.Ф. (1989). Социальная и духовная культура племен бронзового века (по материалам Левобережной Украины). – Днепропетровск: ДГУ. – 89 с.

Ковалева И.Ф. (1991). Погребения с майкопским инвентарем в левобережье Днепра (к выделению животиловского культурного типа) // Проблемы археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 69–88.

Ковалева И.Ф. (2003). Зеленогайский комплекс антропоморфной пластики: культурная принадлежность и семантика // Курганы энеолита-бронзы в Криворожском течении Ингульца. Днепропетровск: ДНУ. – С. 102–124.

Ковалева И.Ф., Колосов Ю.Г. (1971). Неолитические стоянки бассейна р. Орели // Археологические исследования на Украине в 1968 г. – К. – С. 43–46.

Ковалева И.Ф., Морковина И.В. (1989). Неолитическое поселение в урочище Турова Гора // Проблемы археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 27–44.

Ковалева И.Ф., Мухопад С.Е. (1982). Скифские погребения конца 6–5 вв. до н. э. у с. Александровка // Древности Степной Скифии. – К. – С. 91–102.

Ковальова І.Ф. (2008). Місце Самарі у системі пам’яток Наддніпрянщини козацьких часів // Придніпров’я: історико-краєзнавчі дослідження. – Дніпропетровськ: ДНУ. – С. 16–22.

Ковальова І.Ф. (2009). Дослідження поселення черняхівської культури Богородичне-I // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія: Історія та археологія. – Дніпропетровськ: ДНУ. – С. 228–236.

Ковальова І.Ф., Волкобой С.С. (1976). Маївський варіант зрубної культури // Археологія. – К. – Вип. 20. – С. 3–22.

Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М., Харитонова О.В. (2013). Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці. – Дніпропетровськ: Ліра. – Вип. 2. – 176 с.

- Костенко В.И. (1978). Комплекс с фаларами из сарматского погребения в с. Булаховка // Курганные древности Степного Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 78–85.
- Костенко В.И. (1989). Сарматы в Нижнем Поднепровье (по материалам Усть-Каменского могильника) // Проблемы археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 85–97.
- Литвиненко Р.О. (2009). Культурне коло Бабине (за матеріалами поховальних пам'яток): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук: спец. 07.00.04 “Археологія”. – К. – 34 с.
- Марина З.П. (1981). Некоторые аспекты социальной структуры и идеологии древнейшего общества // Степное Поднепровье в бронзовом и раннем железном веках. – Днепропетровск. – С. 66–71.
- Марина З.П. (1992). О раннем горизонте ямных памятников Украины // Проблемы археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 76–83.
- Морковина И.В. (1978). Поселение у с. Богдановка на р. Самаре // Археологические памятники Поднепровья в системе древностей Восточной Европы. – Днепропетровск: ДГУ. – С. 73–81.
- Морковина И.В., Андросов А.В. (2009). Отчет о раскопках островного поселения “Стрильча Скеля” на Днестре. 1989 г. // Проблеми археології Подніпров'я. – Дніпропетровськ: ДНУ. – С. 3–27.
- Отроценко В.В. (2009). До історіографії виділення бережнівсько-маївської зрубної культури // Проблеми археології Подніпров'я. – Дніпропетровськ. – С. 71–74.
- Ромашко В.А. (2013). Заключительный этап позднего бронзового века Левобережной Украины (по материалам богуславско-белозерской культуры). – К.: Видавничий Дім “Скіф”. – 590 с.
- Телегін Д.Я. (1982). Мезолітичні пам'ятки України. – К. – 252 с.
- Тесленко Д.Л. (1999). Ямна культура Дніпровського Надпоріжжя та Правобережного Передстепу (аналіз поховального обряду): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук: спец. 07.00.04 “Археологія”. – К. – 19 с.
- Фещенко Є.Л. (1993). Поховальний обряд населення катакомбної культури північностепового Подніпров'я та Передстепу (досвід вивчення з застосуванням формалізовано-статистичних методів): дис... канд. іст. наук: 07.00.06, 07.00.08. – Дніпропетровськ. – 326 с.
- Шалобудов В.Н. (1980). Кочевнические погребения среднего Приорелья // Курганы степного Поднепровья. – Днепропетровск: ДГУ. – С. 90–97.
- Шалобудов В.Н. (1990). Еще раз о находках распрямленных гривен в половецких погребениях // Исследования по археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 107–119.
- Шалобудов В.М. (2013). Датування козацької Самарі на підставі нумізматичних знахідок // Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті. – Дніпропетровськ: ДНУ. – Вип. XI. – С. 298–303.
- Шалобудов В.Н., Яремака В.Н. (1985). Кочевнические захоронения X–XII вв. на р. Волчьей // Проблемы археологии Поднепровья. – Днепропетровск. – С. 138–153.

REFERENCES

- Androsov, A.V., & Muhopad, S.E. (1987). Skifskij aristokraticeskij kurgan “Kamenskaja Bliznica. Pamjatniki bronzovogo i rannego zhelezного vekov Podneprov'ja. Dnepropetrovsk, 54–74 (in Russian).
- Volkoboj, S.S. (1980). Rannesrubnye mogil'niki Dneprovskogo Levoberezh'ja. *Tez. dokl. XVIII konf. Instituta arheologii AN USSR “Arheologicheskie issledovanija na Ukraine v 1978–1979 gg.”*. Dnepropetrovsk, 53–54 (in Russian).
- Volkoboj, S.S. (1980). Srubnye pogrebenija s kubkami v Dneprovskom Levoberezh'e. *Kurgany Stepnogo Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 69–75 (in Russian).
- Tolochko, P.P. (1997). *Davnja istoriia Ukrainy: Pervisne suspilstvo, 1*. Kyiv: Naukova dumka, 559 pp. (in Ukrainian).
- Ivanov, V.A. (1999). *Drevnie ugro-mad'jary v Vostochnoj Evrope*. Ufa, 123 pp. (in Russian).
- Kovaleva, I.F., Volkoboj, S.S., Kostenko, V.I., & Shalobudov, V.N. Arheologicheskie issledovanija v zone stroitel'stva orositel'noj sistemy uchhoza “Samarskij” (Dnepropetrovskogo sel'skohozjajstvennogo instituta) 1978. *Kurgannye drevnosti Stepnogo Podneprov'ja III–I tys. do n. je*. Dnepropetrovsk, 4–32 (in Russian).
- Kovaleva, I.F. (1980). K voprosu o kul'turnoj prinadlezhnosti “vytjanutyh” podkurgannyh jeneoliticheskikh pogrebenijah. *Kurgany stepnogo Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 50–55 (in Russian).

- Kovaleva, I.F. (1981). *Sever Stepnogo Podneprov'ja v srednem bronzovom veke (po dannym pogrebal'nogo obrjada)*. Dnepropetrovsk, 80 pp. (in Russian).
- Kovaleva, I.F. (1983). *Pogrebal'nyj obrjad i ideologija rannih skotovodov (po materialam kul'tur bronzovogo veka Levoberezhnoj Ukrainy)*. Dnepropetrovsk, 108 pp. (in Russian).
- Kovaleva, I.F. (1984). Neojeneoliticheskiy mogil'nik "Gospital'nyj holm" (Predvaritel'noe soobshhenie). *Problemy arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 25–43 (in Russian).
- Kovaleva, I.F. (1989). *Социальная и духовная культура племен бронзового века (по материалам Левобережной Украины)*. Днепропетровск: ДГУ, 89 pp. (in Russian).
- Kovaleva, I.F. (1991). Pogrebenija s majkopskim inventarem v levoberezh'e Dnepra (k vydeleniju zhivotilovskogo kul'turnogo tipa). *Problemy arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 69–88 (in Russian).
- Kovaleva, I.F. (2003). Zelenogajskij kompleks antropomorfnoj plastiki: kul'turnaja prinadlezhnost' i semantika. *Kurgany jeneolita-bronzy v Krivorozhskom techenii Ingul'ca*. Dnepropetrovsk: DNU, 102–124 (in Russian).
- Kovaleva, I.F., & Kolosov, Ju.G. (1971). Neoliticheskie stojanki bassejna r. Orel. *Arheologicheskie issledovanija na Ukraine v 1968 g.* Kiev, 43–46 (in Russian).
- Kovaleva, I.F., & Morkovina, I.V. (1989). Neoliticheskoe poselenie v urochishhe Turova Gora. *Problemy arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 27–44 (in Russian).
- Kovaleva, I.F., & Muhopad, S.E. (1982). Skifskie pogrebenija konca 6–5 vv. do n. je. u s. Aleksandrovska. *Drevnosti Stepnoj Skifii*. Kiev, 91–102 (in Russian).
- Kovalova, I.F. (2008). Mistse Samari u systemi pam'iatok Naddniproshchyny kozatskykh chasiv. *Prydniprov'ia: istoriko-krajeznavchi doslidzhennia*. Dnipropetrovsk: DNU, 16–22 (in Ukrainian).
- Kovalova, I.F. (2009). Doslidzhennia poseleння cherniakhivskoi kultury Bohorodychne I. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Istorii ta arkheolohii*. Dnipropetrovsk: DNU, 228–236 (in Ukrainian).
- Kovalova, I.F., & Volkoboi, S.S. (1976). Maivskiy variant zrubnoi kultury. *Arkheolohii*, 20. Kyiv, 3–22 (in Ukrainian).
- Kovalova, I.F., Shalobudov, V.M., & Kharytonova, O.V. (2013). *Kataloh starozhytnosti doby piznoho serednovichchia mistechka Samar ta Bohorodytskoi fortetsi*, 2. Dnipropetrovsk: Lira, 176 pp. (in Ukrainian).
- Kostenko, V.I. (1978). Kompleks s falarami iz sarmatskogo pogrebenija v s. Bulahovka. *Kurgannye drevnosti Stepnogo Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 78–85 (in Russian).
- Kostenko, V.I. (1989). Sarmaty v Nizhnem Podneprov'e (po materialam Ust'-Kamenskogo mogil'nika). *Problemy arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 85–97 (in Russian).
- Lytvynenko, R.O. (2009). *Kulturne kolo Babyne (za materialamy pokhovalnykh pam'iatok): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ist. nauk: spets. 07.00.04 "Arkheolohii"*. Kyiv, 34 pp. (in Ukrainian).
- Marina, Z.P. (1981). Nekotorye aspekty social'noj struktury i ideologii drevnejamnogo obshhestva. *Stepnoe Podneprov'e v bronzovom i rannem zheleznom vekah*. Dnepropetrovsk, 66–71 (in Russian).
- Marina, Z.P. (1992). O rannem gorizonte jamnykh pamjatnikov Ukrainy. *Problemy arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 76–83 (in Russian).
- Morkovina, I.V. (1978). Poselenie u s. Bogdanovka na r. Samare. *Arheologicheskie pamjatniki Podneprov'ja v sisteme drevnostej Vostochnoj Evropy*. Dnepropetrovsk: DGU, 73–81 (in Russian).
- Morkovina, I.V., & Androsov, A.V. (2009). Otchet o raskopkah ostrovnogo poselenija "Stril'cha Skelja" na Dnepre. 1989 g. *Problemy arkheolohii Podniprovia*. Dnipropetrovsk: DNU, 3–27 (in Russian).
- Otroshchenko, V.V. (2009). Do istoriohrafii vydilennia berezhnivsko-maivskoi zrubnoi kultury. *Problemy arkheolohii Podniprovia*. Dnipropetrovsk, 71–74 (in Ukrainian).
- Romashko, V.A. (2013). *Zakljuchitel'nyj jetap pozdnego bronzovogo veka Levoberezhnoj Ukrainy (po materialam boguslavsko-belozerskoj kul'tury)*. Kiev: Vidavnichij Dim "Skif", 590 pp. (in Russian).
- Telehin, D.Ia. (1982). *Mezolitichni pam'iatky Ukrainy*. Kyiv, 252 pp. (in Ukrainian).
- Teslenko, D.L. (1999). *Yamna kultura Dniprovs'koho Nadporizhzhia ta Pravoberezhnogo Peredstepu (analiz pokhovalnogo obriadu): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ist. nauk: spets. 07.00.04 "Arkheolohii"*. Kyiv, 19 pp. (in Ukrainian).

Feshchenko, Ie.L. (1993). *Pokhvalnyi obriad naseleння katakombnoi kultury pivnichnostepovoho Podniprovia ta Peredstepu (dosvid vyvchennia z zastosuvanniam formalizovanno-statystychnykh metodiv)*. Doctoral Dissertation. Dnipropetrovsk, 326 pp. (in Ukrainian).

Shalobudov, V.N. (1980). Kochevnicheskie pogrebenija srednego Priorel'ja. *Kurgany stepnogo Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk: DGU, 90–97 (in Russian).

Shalobudov, V.N. (1990). Eshhe raz o nahodkah rasprjamlennyh griven v poloveckih pogrebenijah. *Issledovanija po arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 107–119 (in Russian).

Shalobudov, V.M. (2013). Datuvannia kozatskoi Samari na pidstavi numizmatychnykh znakhidok. *Naddniprovska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati, 11*. Dnipropetrovsk: DNU, 298–303 (in Ukrainian).

Shalobudov, V.N., & Jaremaka, V.N. (1985). Kochevnicheskie zahoroneniya X–XII vv. na r. Volch'ej. *Problemy arheologii Podneprov'ja*. Dnepropetrovsk, 138–153 (in Russian).

*Стаття: надійшла до редакції 11.10.2016
прийнята до друку 20.10.2016*

THE ARCHAEOLOGICAL CABINET OF OLES' HONCHAR DNIPROPETROVSK NATIONAL UNIVERSITY

Iryna KOVALIOVA¹, Anastasiya STRUKULENKO²

*¹ Oles' Gonchar National University Dnipropetrovsk,
Gagarin Ave, 72, 49010, Dnipro, Ukraine*

*² Dnipropetrovsk College of space-rocket mechanical engineering
Oles' Gonchar National University Dnipropetrovsk,*

O. M. Makarov Str., 27, 49089, Dnipro, Ukraine, e-mail: anastasia-san1506@yandex.ua

Formation of archaeological artifacts collections that are part of modern exposition and funds of the Archaeological Cabinet of the Oles' Gonchar National University Dnipropetrovsk was initiated in 1972, when the University was appointed to carry out archaeological researches on new-buildings of the Dnipropetrovsk region, that required creation of a permanent Archaeological expedition.

In 42 years of its existence field studies have ensured regular restocking of collections that contributed to the formation of a solid source base for systematic study of ancient history of the northsteppe Dnieper region. Collections of the Archaeological Cabinet of the Dnipropetrovsk National University come from zone excavations within the territorial boundaries of the Dnipropetrovsk region, thanks to what they are notable for completeness of information about the ethno-cultural processes that took place here within broad chronological limits from the Stone Age – Palaeolithic – up to the XVIII century.

The largest collections come from the Neo-Eneolithic sites – Turova Gora, Hospitalny Holm, Bogdanivka, Strilcha Skela; Bronze Age settlements – Boguslav, Pavlogradske, Troitske, Baba, etc.; series of different cultures finds from the Kurgan graves in the zone of building of Alexandrovsky, Magdalinovsky, Tsarichansky, Soloniano-Tomakovsky, Frunzensky irrigation systems, as well as construction of mines in Zapadny Donbass.

The concept of the exhibition was developed by Prof. Irina Kovaliova. Following chronological order and cultural affiliation the exhibits of the Archaeological Study are placed in 5 sections: 1 – The Stone age; 2 – The Bronze age; 3 – The Early Iron age; 4 – The Medieval era; 5 – The Cossack era.

Collections of the Cabinet are widely known among specialists. It is on their basis that staff-members and post-graduate students of the Dnipropetrovsk national University have done 3 doctoral and 10 candidate theses; some of the exhibits were included in academic publications both in Ukraine and abroad.

The exposition of the Cabinet plays an important role in the educational process, ensuring visibility of lectures and practical classes, doing term papers, bachelor's and master's works, conducting archaeological practice etc.

Key words: artefacts, archaeological relics, culture, Dnepropetrovsk region, collection, exposition.